

Kraljica Beatrica Aragonska i ugarsko-hrvatsko-napuljski odnosi u posljednjoj četvrtini 15. stoljeća

Grgin, Borislav

Source / Izvornik: Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu : Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2020, 52, 189 - 201

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:731363>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Kraljica Beatrica Aragonska i ugarsko-hrvatsko-napuljski odnosi u posljednjoj četvrtini 15. stoljeća

U članku se nastoje cjelovito prikazati glavne smjernice u vezi s povijesnom ulogom i djelovanjem ugarske i hrvatske kraljice Beatrice Aragonske (posljednja četvrtina 15. stoljeća). Rad je usmjeren na prikaz njezine uloge u vanjskopolitičkim odnosima Ugarsko-Hrvatskoga Kraljevstva toga vremena te na utjecaj i odjeke Beatricine uloge u srednjovjekovnim hrvatskim zemljama. Do sada je u historiografiji naglašavana njezina uloga u vezi s razvojem renesansne kulture na ugarskom dvoru. Na kraljičinu marginalizaciju početkom 16. stoljeća te povratak u rodnu Italiju presudno je utjecala nemogućnost da rodi legitimnog nasljednika prijestolja, kako Matijašu Korvinu tako i Vladislavu II. Jageloviću, te promjena vanjskopolitičkih prioriteta ugarsko-hrvatskog kralja Vladislava II. na prijelazu 15. u 16. stoljeće.

Veze Ugarske, Hrvatske i Napuljskoga Kraljevstva nakon anžuvinske epohe ponovno su dobile na važnosti u posljednjoj četvrtini 15. stoljeća, sklapanjem braka 1476. između ugarsko-hrvatskoga kralja Matijaša Korvina (1458-1490) i napuljske princeze Beatrice Aragonske (1457-1508, ugarsko-hrvatska kraljica 1476-1500). Preudavši se nakon Matijaševe smrti 1490. za novoga kralja Vladislava II. Jagelovića (1490-1516), sve do konačne rastave od kralja i povratka u Italiju 1500, Beatrica je sa svojim napuljskim rođacima, dvorskim životom i društvenim vezama na različite načine utjecala na ugarsku i hrvatsku društvenu elitu i kulturu, ali i na politička zbivanja i procese u Kraljevstvu i u njegovu međunarodnom okruženju.

Ulogu kraljice Beatrice u ugarskoj i hrvatskoj povijesti monografski je prvi put (1908) obradio Albert Berzeviczy, međutim njegovo je djelo konceptualno i metodološki neminovno zastarjelo.¹ O njoj je kao jednoj od tri supruge kralja Vladislava II. Jagelovića, poglavito s motrišta češke povijesti, pisao i češki historičar Josef Macek.² U novijoj hrvatskoj historiografiji lik kraljice Beatrice Aragonske obradila je klasična filologinja Tamara Tvrtković, interesirajući se prvenstveno za predodžbe o kraljici koje su u svojim djelima ostavila dvojica važnih onovremenih autora o Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu: Antonio Bonfini, dvorski kroničar

¹ U ovom radu koristio sam talijanski prijevod: BERZEVICZY 1931.

² MACEK 1998.

kralja Matijaša i kralja Vladislava II, te Dubrovčanin Ludovik Crijević Tuberon.³ Autorica je kontrastirala gledišta dvojice autora i, osim mizogene crte koja se javlja kod obojice, uočila je vrijednosno suprotstavljene stavove. Prikaz Beatrice i Bonfinijeva predodžba o njoj izrazito su pozitivni, što autorica objašnjava njegovim talijanskim porijeklom. Bonfini naglašava superiornost rafinirane kraljičine talijanske kulture nasuprot rusticitetu i „barbarizmu“ njezina novoga Kraljevstva. Nasuprot tomu, kod Tuberona Beatrica biva oličenjem zapadne dekadencije, nasuprot neiskvarenosti i moralnoj čistoći naroda na istoku. Ovakve konstrukte obojice autora Tvrtković s pravom odbacuje kao pristrane i ne osobito relevantne u historijskom smislu, ali ih ispravno interpretira i kao zanimljive i indikativne iskaze kolektivnih i individualnih mentaliteta onoga vremena.

No što se zaista danas može, s historiografskog motrišta, reći o kraljici i njezinoj ulozi? – Nakon prerane smrti (1464) prve supruge Katarine Podjebradske, kćeri češkoga kralja, Matijaš Korvin, nakon punih dvanaest godina, odlučio se za ženidbu s mladom i lijepom napuljskom princezom Beatricom Aragonskom, kćerju napuljskoga kralja Ferrantea (Ferdinanda) Aragonskog (1458-1494). Kao i svaki tipičan dinastički brak, i ovaj je bio poglavito motiviran obostranim političkim interesima. Iz tog braka kralj Matijaš očekivao je sina, odnosno legitimnog nasljednika prijestolja. No, kraljica je izgleda, kasnije se ispostavilo, bila neplodna. Širi vanjskopolitički ciljevi kralja Matijaša, kao i kralja Ferrantea, također su imali važnu ulogu u sklapanju navedenog braka. Sredinom sedamdesetih godina 15. stoljeća budimski kralj sve se više orijentirao prema Srednjoj Europi, poglavito prema Carstvu i borbi za prevlast u regiji s carem Fridrikom III. (1452-1493), čemu je posvetio najveći dio vremena od tada pa sve do smrti.⁴ U takvim okolnostima moguće savezništvo s Ferranteom i Napuljskim Kraljevstvom, jednom od pet dominantnih sila u Italiji nakon mira u Lodiju (1454), bilo mu je važno i potrebno. Izbor Napulja za strateškog saveznika bio je logičan. Od pet velikih talijanskih sila Milano je mogao poslužiti Korvinu jedino kao protuteža Veneciji, ali s talijanske kopnene strane, što za istočnojadransko pitanje, najvažnije u odnosima *Serenissime* i Budima, nije bilo presudno. Stoga je Matijaš napustio ranije planove o dinastičkom braku s kućom Sforza. Tako je logičan izbor za saveznika u Italiji ostao Napulj. Sukobljene interese ova dva kraljevstva nisu imala. Matijaš je još uvijek mogao morskim putem donekle održavati komunikaciju s jugom Italije i nadati se, u slučaju nasušne potrebe, pomoći svojih novih napuljskih rođaka. No ubrzo se pokazalo da je savezništvo s Napuljem za Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo bilo skuplje i tegobnije negoli se Korvin mogao nadati.

U izvorima relevantnima za ugarsku i hrvatsku povijest Beatrica se prvi put opširnije spominje 1476, u vezi s dolaskom kraljevskog izaslanstva koje ju je

³ TVRTKOVIĆ 2003.

⁴ O ovom sukobu opširno NEHRING 1975.

trebalo dopratiti do Budima, te u vezi s putovanjem do njezina novog boravišta. Prema izvješću Sforzi milanskog poslanika u Veneciji, Leonarda Botte, koji je pratio njihov prolazak kroz Grad na lagunama, u izaslanstvu je navodno bilo 756 konjanika, različitih uglednika iz Matijaševa Kraljevstva. Beatricin miraz iznosio je 200.000 zlatnika, od čega je 170.000 bilo u novcu, a 30.000 u nakitu.⁵ U Napulju se neovisno o kraljevskom izaslanstvu pojavio i sin kneza Stjepana Frankapana Modruškog, dvadesettrogodišnji Bernardin Frankapan, koji je netom uoči prvog dijela svadbenih svečanosti ondje oženio Beatricinu sestričnu, Lujzu Marzano. Frankapani Modruški su dugo bili u nemilosti kralja Matije, no zahvaljujući ovom braku, koji je sklopljen uslijed njihovih dugogodišnjih kontakata s kraljem Ferranteom, uspjeli su uvelike povratiti raniji status na Matijinom dvoru.⁶

U listopadu 1476. kraljica je s pratnjom, koja je navodno imala oko tisuću konjanika, krenula put Budima.⁷ S obzirom na to da je kroz Hrvatsku i Slavoniju zbog opasnosti od Osmanlija put bio nesiguran, kraljičina je povorka iz Venecije – umjesto uobičajenijim putem brodom do Senja te dalje kopnom preko Modruša i Zagreba do Ugarske – izabrala dug, zaobilazan itinerar. Išli su preko Udina, Villacha, Štajerske sve do Ptuja, gdje ih je s pratnjom dočekala kraljeva majka Elizabeta Szilágyi i dopratila ih u Ugarsku. Da je oprez bio i više nego opravdan potvrđuju svjedočanstva članova pratnje kako su prolazeći Štajerskom naišli na brojna sela koja su Osmanlije netom opustošili i mnoštvo nepokopanih tijela.⁸ Nakon svadbenih i krunidbenih svečanosti u Stolnom Biogradu i Budimu, krajem 1476. kraljica je u potpunosti preuzela svoju novu ulogu. Politički utjecaj na kralja, u vezi s jugoistočnim granicama Kraljevstva, prvi je put iskazala 1477. godine. Tada je posredovala kod supruga za sklapanje mira s carem Fridrikom III, što su podupirali i njezin otac napuljski kralj Ferrante i papa Siksto IV. (1471-1484), s ciljem da se Matijaš fokusira na Osmanlije.⁹

Matijaš se na poticaj pape s vojskom pojavio kao napuljski saveznik u vrlo delikatnom trenutku talijanske povijesti, kada su Osmanlije 1480. na prepad zauzeli grad Otranto na jugu Italije u Napuljskom Kraljevstvu. Nakon pada Otranta Matijaš je, uz ostalo i na poticaj kraljice Beatrice, poslao braniteljima juga Italije u pomoć oko 700 konjanika, iako su se njegove postrojbe protiv Osmanlija tada borile i u Bosni i u Srbiji. Prema nekim pokazateljima za Otranto je u nekoliko navrata iz Kraljevstva otišlo navodno oko 2.000 ljudi.¹⁰ Oslobođanjem Otranta nakon smrti sultana

⁵ GEREVICH, JAKUBOVICS & BERZEVICZY 1914: 24; BERZEVICZY 1931: 58-59.

⁶ O braku Bernardina Frankapana Modruškog i Lujze Marzano vidi rad Luke Špoljarića u ovome zborniku.

⁷ GEREVICH, JAKUBOVICS & BERZEVICZY 1914: 26.

⁸ BERZEVICZY 1931: 73-74.

⁹ BERZEVICZY 1931: 74-85, 97.

¹⁰ BERZEVICZY 1931: 107-108.

Mehmeda Osvajača 1481, te obnovom rata između cara Fridrika III. i kralja Matijaša u proljeće 1482, stvoreni su uvjeti za široku talijansku koaliciju svih saveznika Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva i Napulja protiv Venecije. Poučen lošim iskustvima sa svojim dotadašnjim talijanskim saveznicima, Matijaš se oklijevao ozbiljnije uključiti, tim više što nije dobio njihovu nedvosmisleni novčanu potporu za takve planove. Mnogi ugarski velikaši bili su izrazito protiv kraljice Beatrice, tvorca i poticatelja kraljeve politike sklone Italiji, zbog posljedica koje je ona izazivala posebice u odnosima s Mletačkom Republikom. Prema mišljenju kraljičinih protivnika, njezina je politika još više udaljavala Kraljevstvo od životno važnog cilja – obrane od Osmanlija – lišavajući ga jedinog stvarnog, koliko god nestalnog i nepouzdanog saveznika u toj borbi. Osnovna Beatricina namjera bio je rat s Mlečanima i mir s carem Fridrikom III, što se u osnovi kosilo s kraljevim planovima u regiji.¹¹

Zahvaljujući zapovjedniku Korvinove vojske Blažu Mađaru, već 1481. Osmanlije su izbačeni iz Otranta i grad je vraćen kralju Ferranteu. Zbog očekivanja druge strane, Korvin se uključio i u talijanske političke odnose kao napuljski saveznik. To je uz ostalo značilo njegov angažman 1482. u korist Ferrare i šogora mu i šogorice Ercolea i Eleonore d'Este protiv Mlečana. U tom sukobu Eleonora je izrijeком od sestre zatražila ugarsku pomoć.¹² Beatrica je lobirala kod supruga za rat, ali on izgleda da nije iskazivao pretjerani entuzijizam. Ponudio je pomoć švicarskih plaćenika i 500 konjanika, ali pod uvjetom da mu protumletačka liga za navedeno plati 100.000 dukata. Kraljeve mjere za pomoć Ferrari nabrajala je i Beatrica u pismima sestri Eleonori. Uz ostalo, kralj je navodno poslao Blaža Mađara s vojskom u Hrvatsku blizu mletačkih granica kao mjeru psihološkog pritiska u vezi sa spomenutim ratom. S motrišta hrvatske povijesti zanimljive su, ali i neproverene, informacije da se po Napulju govorilo kako su Matijaševe postrojbe na čelu s Francescom Aragonskim tada vodile borbe kod Splita s Mlečanima.¹³ Nakon završetka rata 1484, koji je okončan nepovoljnim mirom za Ferraru, napuljski kralj Ferrante navodno je razočaran izjavio kako je dogovorio brak Beatrice i Matijaša s namjerom da razbije savez Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva i Venecije, a to se unatoč braku nije dogodilo. Neizravna potvrda Ferranteovih sumnji je činjenica da je već iste godine Matijaš od Mlečana zatražio pomoć u borbi s carem Fridrikom III, što mu je tih godina predstavljalo apsolutan vanjskopolitički prioritet.¹⁴

Smrću kraljičina brata, kardinala i ostrogonskog nadbiskupa Ivana Aragonskog 1485, otvorilo se važno pitanje nove osobe na stolici primasa Ugarske, što je bila prvorazredna i domaća i međunarodna politička tema. U takvoj situaciji Beatrica

¹¹ GRGIN 2002: 134.

¹² GUERRA 2010: 31-36.

¹³ GUERRA 2010: 36-39; BERZEVICZY 1931: 111-112.

¹⁴ BERZEVICZY 1931: 115.

je snažno lobirala kod supruga i na koncu uspjela izboriti da za novog nadbiskupa 1486. bude imenovan njezin nećak iz Ferrare, Hipolit d'Este, tada tek sedmogodišnji dječak. No postavljanje kraljičina nećaka na tako važan položaj nije prošlo bez jakih unutarnjih otpora u Ugarskoj, ne samo zbog Hipolitovih godina, nego i zbog nepotizma i daljnjeg jačanja kraljičina i talijanskog utjecaja na dvoru. I sam Matijaš očit je neko vrijeme dvojio o konačnom rješenju. To se ne bi moglo zaključiti na osnovi isprave kojom je kralj na kraju postavio Hipolita za ostrogonskog nadbiskupa, jer mu je pritom iskazao veliku naklonost.¹⁵ No iz Beatricine prepiske sa sestrom i šogorom u Ferrari vidljivo je koliko je kraljica bila zabrinuta za konačan ishod. Spomenula je kako je u Kraljevstvu očit velik otpor barunâ prema strancima upozoravajući da se treba postupati vrlo oprezno kako se kralj ne bi predomislio, te je Hipolitovim roditeljima sugerirala da dječaka što prije pošalju u Ugarsku.¹⁶ Iz daljnje kraljičine prepiske saznaje se kako je moćan i utjecajan kardinal Ascanio Maria Sforza u Rimu kod pape Siksta IV. i kod kralja Ferrantea u Napulju također lobirao protiv Hipolitova izbora. No kraljica je eksplicitno navela kako je ona nećaka predložila kralju, a velikaši su se složili da je on jedini stranac kojega mogu prihvatiti za kandidata. Osim toga, kraljica je naglasila da je u Ugarskoj kralj taj koji *in ultima ratione* postavlja prelate, a papa ih tek potvrđuje.¹⁷

Nakon svega valjalo je organizirati dolazak kraljičina nećaka u Ugarsku, što se zbilo nakon više od godinu dana. U svibnju 1486. kraljica je pisala u Ferraru da nećak dođe što prije, kako bi se „svima zatvorila usta“. Osim toga, s obzirom na to da je njezin glasnik Bartol iz Brescie nešto ranije bio opljačkan na putu za Italiju, Beatrica je naredila Senjanima i drugima da Hipolitu osiguraju dostatnu pratnju kako se nešto takvo ne bi ponovilo.¹⁸ U kolovozu iste godine ponovno se govorilo o pripremama za Hipolitov dolazak i dogovoreno je kako će dječak putovati preko Senja i Zagreba.¹⁹ No Hipolitov dolazak odgođen je za 1487. godinu. U ožujku te godine, prigodom Matijaševe opsade Wiener Neustadta (Bečkog Novog Mjesta), Beatrica je iz vojnog tabora pod gradom pisala sestri i šogoru u Ferraru pomalo prijekornim tonom pitajući zašto nema vijesti o Hipolitu, tražeći da je na vrijeme obavijeste o njegovu dolasku, kako bi pred njega u Zagreb mogli poslati pratnju.²⁰ U svibnju iste godine Beatrica je u pismu sestri Eleonori izrazila vlastito i Matijaševo nezadovoljstvo time što je Ercole d'Este u međuvremenu otišao na hodočašće u Santiago de Compostelu, dok urgentno pitanje glede Hipolita još uvijek nije bilo riješeno.²¹

¹⁵ GEREVICH, JAKUBOVICS & BERZEVICZY 1914: 84-86.

¹⁶ GUERRA 2010: 48-51.

¹⁷ GUERRA 2010: 52-55, 59-61.

¹⁸ GUERRA 2010: 75-76.

¹⁹ GUERRA 2010: 80-82.

²⁰ GUERRA 2010: 111.

²¹ GUERRA 2010: 119.

Pritisak s ugarsko-hrvatskog dvora ipak je konačno polučio rezultat. Vojvotkinja Eleonora javila je iz Ferrare 17. lipnja 1487. sestri Beatrici da Hipolit narednoga dana s pratnjom kreće na put za Ugarsku, i to do Chioggie a odatle brodom za Senj.²² Dana 30. lipnja te godine Hipolit na putu prima Beatricino pismo iz kojeg se jasno vidi važna uloga Hrvatske i Slavonije i tamošnje elite u cijelom poduhvatu. Kraljica je nećaku poručila da pred njega u Senj šalje kneza Bernardina Frankapana, „nostro affine dilectissimo“, i da je Cesareu Valentinu, gubernatoru ostrogonjske crkve, naredila da ga s kolima i pratnjom dočeka u Zagrebu, dok će ona iz Wiener Neustadta doći pred njega u Sopron. Isto je tražila i od kraljevskih ljudi iz Budima, ali nije bila sigurna da će oni moći stići na vrijeme. Na kraju je nećaka uputila da se u Zagrebu jave biskupu Osvaidu Tuzu te od njega zatraže sigurno boravište, s obzirom na to da su u blizini grada primijećeni Osmanlije.²³ Hipolit je 26. lipnja 1487. stigao u Senj, a 4. srpnja u Zagreb. Kraljica je dječaku poslala novčana sredstva i osigurala da ga Bernardin Frankapan s pratnjom doprati do Soprona. No u Zagrebu Hipolitova povorka nije našla obećanu potporu, zaprežna kola i opremu. Domaćini su se opravdavali kako je Hipolit s pratnjom došao nenadano te da su ranije već triput bili uzalud mobilizirali ljude za njegov doček. Naime, Hipolitov dolazak u Sopron očekivao se u kolovožu.²⁴

Prije toga, krajem 1485. izbila je pobuna velikaša u Napulju, što je prisililo Korvina da pošalje dio snaga u pomoć aragonskim rođacima. U svibnju 1486. Matijaš je na kraljičin poticaj preko Senja za Apuliju kralju Ferranteu poslao 600 lakih i teških konjanika te 600 pješaka za obranu od pobunjenih južnotalijanskih velikaša.²⁵ Iza buntovnika je stajao papa, uz prešutnu podršku Mlečana. Još se u travnju 1486. govorilo da se u Skradinu okupilo 500 kraljevih konjanika koji su spremni poći za Napulj te da će ih se još okupiti. Čini se da je Matijaš te godine zaista i poslao veći broj konjanika i pješaka u Napulj.²⁶ Napetosti između Budima i Rima stalno su rasle. U lipnju 1486. papa Inocent VIII. (1484-1492) opovrgnuo je informacije o Korvinovu izopćenju iz Crkve uvjeravajući kralja da se odluke takve važnosti ne bi mogle donijeti naprečac. Prihvatio je kraljevu ispriku zbog angažmana na strani njegova napuljskog punca Ferrantea, ali ga je upozorio da je potrebno s više pažnje uvažavati papinska prava i argumente.²⁷ Savezništvom s Napuljem Matijaš se zapleo i u neke potpuno suvišne epizode, kao što je bilo privremeno otimanje Ankone iz ruku papinstva 1488, u doba napetosti između pape i napuljskog kralja. To je izazvalo nezadovoljstvo i drugih talijanskih sila protiv kralja koji se vrlo

²² GUERRA 2010: 124-125.

²³ GUERRA 2010: 126-127.

²⁴ GUERRA 2010: 129-131.

²⁵ GUERRA 2010: 72-74.

²⁶ CUSIN i CERVANI 1977: 478-479; KLAJČIĆ 1980: 173; GRGIN 2002: 165.

²⁷ FRAKNÓI 1891: 230-233; GRGIN 2002: 165.

brzo otamo morao povući.²⁸ Kraljica Beatrica posredovala je 1489. kod pape za izmirenje s Matijašem, pod uvjetom da papa poštedi građane Ankone i pomogne protiv Osmanlija.²⁹ Osim toga, bezuspješno je nagovarala Inocenta da Korvinu preda osmanskog princa Džema, sultanova brata.³⁰ O napetim odnosima kralja s papom svjedoči i kraljicino pismo 1488. sestri u Ferraru, u kojem je navela kako Matijaš nipošto neće prihvatiti papina kandidata za senjskog biskupa.³¹

Problem s nepostojanjem legitimnog nasljednika krune sv. Stjepana imao je tijekom osamdesetih godina 15. stoljeća značajne političke reperkusije. Kako je kralj iz ranije izvanbračne veze već imao sina Ivaniša, počeo mu je posljednjih godina života pripremati teren za nasljedstvo, iako Ivaniš nije imao legitimitet. U tim pokušajima kralj se morao suočiti s jakom opozicijom znatnog dijela velikaša koji su se protivili takvoj neuobičajenoj praksi, ali i s velikim nezadovoljstvom supruge Beatrice, što je imalo posljedica i na odnose s kraljevim puncem Ferranteom i Napuljskim Kraljevstvom. Prema lucidnoj analizi niza, poglavito vizualnih izvora, koju je provela Marianna Birnbaum, kraljica je tih godina smatrala da njoj pripada legitimno pravo naslijediti supruga.³² To je u perspektivi moglo voditi do dolaska napuljskih vladara na budimsko prijestolje, čime bi se ponovila situacija s početka 14. stoljeća kada su vladare "domaće krvi" zamijenili Anžuvinci. No, zbog promijenjenih unutarnjih i vanjskih okolnosti ovakva je mogućnost bila neprihvatljiva, ne samo Matijašu nego i najvećem dijelu društvene elite u Kraljevstvu.

Pretkraj vladavine kralj Matijaš se protiv pape i Mlečana povezo s Francuskom i Milanom, oženivši 1487. sina Ivaniša s Blankom Marijom Sforza, dok se nasuprot njima učvrstio papinsko-mletačko-habsburško-poljski savez. Sforze su Blanku obećali Ivanišu za ženu pod uvjetom da on nakon očeve smrti postane kralj. Tomu se snažno protivila kraljica Beatrica bojeći se da bi na budimskom dvoru mogao prevagnuti utjecaja Milana nad Napuljem.³³ Sve u svemu, kraljev aktivan angažman u Italiji do 1490. donio mu je dodatne nevolje i troškove te sve lošije odnose s mnogim talijanskim državama, uz malu ili nikakvu korist. Može se reći da je iz savezništva Napulja i Budima južnotalijanska strana u tih petnaestak godina u svakom slučaju više profitirala, dok je praktična korist za Korvina u borbama s carem, Venecijom ili Osmanlijama bila vrlo ograničena. Kroz tu prizmu može se razumjeti zašto je Matijaš naumio ostaviti prijestolje sinu Ivanišu, a ne supruzi Beatrici. Naime, u napuljske je veze kralj puno uložio, a zauzvrat nije dobio mnogo, ni nasljednika, ni novac, niti značajniju vojnu pomoć u važnim trenucima.

²⁸ Vidi opširnije GRGIN 2002: 165-166, i tamo navedene izvore i literaturu.

²⁹ GEREVICH, JAKUBOVICS & BERZEVICZY 1914: 129-131.

³⁰ BERZEVICZY 1931: 223.

³¹ GUERRA 2010: 143-144.

³² BIRNBAUM 1996, 111-116, 119-120.

³³ GRGIN 2002: 135-136.

Za Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo daleko značajnija od političkog savezništva s južnom Italijom bila je činjenica da su, zahvaljujući kraljičinu utjecaju, nakon raskida s Ivanom Vitezom od Sredne i Janom Panonijem (1472) na dvor od 1476. počeli pristizati istaknuti talijanski i drugi humanisti i renesansni umjetnici koji su u nastupajućem razdoblju ostavili značajan trag. No njihov utjecaj bio je poglavito vezan za uži dvorski krug. Ipak, u srednjovjekovnoj Hrvatskoj, utjecaji renesansne umjetnosti povezane s dvorskim krugom zapažaju se krajem 15. stoljeća na frankapanskom području, poglavito na obalnom vinodolskom dijelu i u obližnjem Senju. Tamošnji radovi talijanskih dvorskih majstora mogu se zasigurno povezati s činjenicom da je knez Bernardin Frankapan oženio sestričnu kraljice Beatrice, Lujzu Marzano Aragonsku.³⁴ Pronapuljska orijentacija hrvatskih priobalnih velikaša lako je shvatljiva u kontekstu političkih prilika u regiji, njihovih veza s dvorom, mogućnosti komunikacije morem te kao protuteža glavnim takmacima na sjevernom Jadranu – Mlečanima. Od humanista podrijetlom iz Dalmacije koji su bili prisutni na budimskom dvoru, a povezani s kraljicom Beatricom, valja spomenuti dominikanca Antuna iz Zadra, kasnijega modruškog protubiskupa. Oko 1477. on se spominjao kao kapelan na dvoru te osobni ispovjednik i duhovni vođa kraljice Beatrice. Obnašajući navedene nužnosti kao povjerljiv čovjek vrlo je vjerojatno imao značajnog utjecaja na stavove i odluke kraljevskog bračnog para u mnogim oblastima života.³⁵

U travnju 1490. kralj Matijaš iznenada je umro u Beču. Unatoč svim njegovim pokušajima da tijekom posljednjih godina vladavine osigura prijestolje izvanbračnom sinu Ivanišu, do toga ipak nije došlo. Vlastite pretenzije na krunu svetog Stjepana odmah po Korvinovoj smrti istaknuli su Maksimilijan Habsburgovac, na temelju ugovora iz Wiener Neustadta 1463, te poljski princ Ivan Albert. No najveću je podršku dobio češki kralj Vladislav II. Jagelović (1490-1516). Ivaniš Korvin morao mu je predati krunu. Prema sporazumu Ivaniš je za naknadu mogao zadržati Zagorje i brojne utvrde u Slavoniji i Hrvatskoj, a stekao je i naslove bana Dalmacije i Hrvatske, hercega Slavonije te kralja Bosne.³⁶

Uz potporu plemstva, nakon Matijaševe smrti kraljica Beatrica uspjela je privremeno zadržati moć budući da je udajom za novoga monarha i dalje bila ugarsko-hrvatska kraljica. Predsjedala je i skupštini plemstva na kojoj je Vladislav II. Jagelović izabran za novoga ugarsko-hrvatskog kralja, a navodno je pri tomu i držala kraljevsku krunu uza se. Za Vladislava se udala 1491. uz podršku plemstva koje je od novoga kralja zahtijevalo da je oženi. Prema mletačkom izvješću iz veljače 1491. kraljica i kralj sreli su se u Ostrogonu i brak je navodno tom prigodom bio konzumiran.³⁷ No ni ovaj brak nije kraljevskom paru priskrbio

³⁴ GRGIN 2002: 72, i tamo navedeni izvori i literatura.

³⁵ KRASIĆ 1990: 253; GRGIN 2002: 69.

³⁶ GRGIN 2019: 15.

³⁷ GEREVICH, JAKUBOVICS & BERZEVICZY 1914: 179-181.

legitimnog nasljednika. Potpora koju je plemstvo ukazivalo kraljici bar u početku ukazuje da je vanjskopolitička orijentacija prema Napulju vladajućim krugovima još uvijek bila privlačna. No prilike su se ubrzo počele mijenjati u nepovoljnom smjeru za kraljicu kada se uvidjelo da ponovno nema toliko očekivanog nasljednika prijestolja. Izvješća poslanika iz Budima već u veljači 1492. navode kako su ugarski velikaši protiv braka s kraljicom zbog njezine neplodnosti i da kralju traže mlađu zamjenu. Napuljski dvor očito je brzo saznao za promjenu raspoloženja na ugarskom dvoru te su već u travnju iste godine preko Senja poslali Andriju Carafu s porukom da će se osvetiti kralju ako odbije Beatricu za ženu, pa makar pri tomu potrošili sav svoj imetak.³⁸ U to se vrijeme brak Vladislava i Beatrice već otvoreno komentirao na mnogim europskim dvorovima.³⁹

Izgleda kako je akcija Beatricine postupne marginalizacije i konačne detronizacije započela sa samoga vrha, od strane njezina supruga. U formalnom smislu postavilo se pitanje je li brak kraljevskog para legalan, s obzirom na to da papa navodno nije dopustio Vladislavu razvod od prve supruge. Kralj je ubrzo počeo tvrditi kako njegov brak s Beatricom nije valjan te da je bio prisiljen oženiti je protiv vlastite volje. Stoga je 1493. stvoreno povjerenstvo koje je trebalo istražiti to pitanje. Čini se da su tada već svi u Ugarskoj okrenuli leđa kraljici. Iste je godine i Hipolit d'Este u Rimu imenovan za kardinala, što je podrazumijevalo njegov odlazak u Italiju te gubitak još jednog kraljičina oslonca.⁴⁰ U naredne tri godine kraljica je bila u sve nepovoljnijem položaju. I njezino financijsko stanje bivalo je postupno sve teže te joj je kralj Vladislav II. već 1495. počeo nuditi novčanu odštetu u zamjenu za poništenje braka. Iste je godine ugarski sabor donio mjere protiv stranaca u Kraljevstvu, što je bilo izravno usmjereno protiv kraljice i nadbiskupa Hipolita. Unatoč zajedničkim pokušajima Hipolita, kraljice Beatrice i Ercolea d'Este tijekom 1496, Hipolit je na kraju 1497. pristao odreći se ostrogonjske nadbiskupije u zamjenu za egersku biskupiju.⁴¹

Među izvorima s kraja 15. stoljeća izdvojiti ćemo dva pisma koja slikovito prikazuju, s jedne strane važnost hrvatske i slavonske sastavnice Kraljevstva, a s druge krah Beatricinih nadanja i njezinu potpunu marginalizaciju. U listopadu 1496. milanski vojvoda Lodovico Sforza uputio je pismo kojim intervenira u korist Beatrice i njezina braka s kraljem Vladislavom.⁴² Znakovit je Sforzin izbor adresata. Pismo je upućeno četvorici magnata koje je milanski vojvoda smatrao bliskim i povjerljivim osobama kraljevskoga para, a očito i najmoćnijim i najutjecajnijim ljudima na dvoru. Uz palatina Stjepana Zapolju i suca kraljevske kurije

³⁸ GEREVICH, JAKUBOVICS & BERZEVICZY 1914: 232-233, 235-236, 237-238.

³⁹ BERZEVICZY 1931: 279.

⁴⁰ BERZEVICZY 1931: 297, 299-300; GUERRA 2010: 192-193.

⁴¹ GUERRA 2010: 207-208; BERZEVICZY 1931: 310-314.

⁴² GEREVICH, JAKUBOVICS & BERZEVICZY 1914: 345-346.

Petra Gereba, pismo je upućeno slavonskom banu Ivanišu Korvinu, kraljičinu posinku, te hrvatskom knezu Bernardinu Frankapanu, mužu kraljičine sestrične. S druge strane, u ožujku 1499. kraljica je, odgovarajući prijekornim tonom nećaku na pismo, očito povrijeđena, molila Hipolita da joj više ne šalje formalna, hladna i distancirana pisma, jer ona kao njegova druga majka to ničim nije zaslužila.⁴³ Kralj Vladislav je u proljeće iste godine, kidajući i posljednje sponse s Napuljem u vrijeme početka mletačko-osmanskog rata, poslao u Veneciju hrvatskog franjevca Antuna kako bi Sinjoriju uvjerio da nema aspiracija prema Dalmaciji te da ne želi Beatricu za suprugu, već onu s čijim će se izborom složiti i Mlečani.⁴⁴

U očito koordiniranoj akciji kralja Vladislava II, pape te drugih unutarnjih i vanjskih protivnika napuljskoga utjecaja u Ugarskoj i Hrvatskoj, papa Aleksandar VI. Borgia (1492-1503) proglasio je 1500. kraljevski brak nelegalnim. Kao dodatno poniženje, Beatricu su na kraju prisilili čak i da plati troškove sudskog postupka. Rasprava se u papinskom konzistoriju vodila u travnju navedene godine. Beatricu su podržavali delegati iz Carstva, Napulja i Španjolske, ali je unatoč tomu izgubila spor. O iznosu troškova vezanih uz postupak koje je kraljica bila dužna podmiriti postoje proturječni podaci. Svota se kreće u rasponu od 25.000 do 60.000 dukata.⁴⁵ Osramočena i slomljena, a bez potpore moćnog oca Ferrantea koji je preminuo još 1494, zbačena kraljica morala se vratiti u rodni Napulj. Unatoč svim Vladislavovim ponudama i obećanjima, kraljica je odlučila napustiti Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo. Najprije se početkom 1501. sklonila u Beč, a odatle je preko Portogruara krenula na put za Napulj. U Ferrari su ju na proputovanju lijepo primili njezini rođaci, a u Napulj je stigla 16. ožujka 1501. godine.⁴⁶ Vladislav II. Jagelović oženio se 1502. Anom od Candala, groficom od Foixa. Ostatak života Beatrica je provela u rodnom kraju, bezuspješno pokušavajući u više navrata vratiti svoj miraz. Preminula je 13. rujna 1508. godine. Njezina smrt zaustavila je postupak za povrat miraza, a njezin oporučni legat od 15.000 dukata za gradnju crkve svetog Petra u Rimu, čini se, nije proveden.⁴⁷ Kraljičina smrt simbolički je označila kraj procesa postupnog, ali potpunog političkog udaljavanja budimskog dvora od Napuljskog Kraljevstva. Zbog promijenjenih unutarnjih i vanjskopoličkih okolnosti početkom 16. stoljeća takav je razvoj događaja bio nužan.

Kraljičina uloga u uzletu renesansne kulture u krugovima dvora i elite okupljene oko njega dosada je najbolje dokumentiran, a u historiografiji i najčešće raspravljan aspekt njezine prisutnosti u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu. Za razliku od toga, tek treba detaljnije i sustavnije istražiti kraljičinu ulogu u političkom životu toga

⁴³ GUERRA 2010: 212.

⁴⁴ BERZEVICZY 1931: 327.

⁴⁵ BERZEVICZY 1931: 328-329.

⁴⁶ BERZEVICZY 1931: 332-336.

⁴⁷ BERZEVICZY 1931: 349-366.

vremena, a poglavito vanjskopolitičku sastavnicu njezine uloge. U tom smislu za hrvatsku bi historiografiju bilo vrijedno detaljnije istražiti dosege i važnost veza hrvatske društvene elite s Napuljem, koje su ostvarene posredovanjem kraljice Beatrice, a uz posebno zauzimanje velikaškoga roda Frankapana.

Tijekom četvrt stoljeća, koliko je kraljica Beatrica bila prisutna u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu, zahvaljujući njezinu posredovanju Kraljevstvo je – često mimo volje i prioriteta elite Kraljevstva i samih kraljeva Matijaša i Vladislava II. – kao svojevoljni ili prisilni saveznik napuljske krune bilo uvučeno u zamršene, protuslovne i vrlo promjenjive odnosa najmoćnijih država na Apeninskom poluotoku. No iz kasnijeg razvoja vidljivo je kako su kraljičina prisutnost i njezin utjecaj na Kraljevstvo za ugarske i hrvatske vladajuće krugove s vremenom postali negativni, te su ideje o vezivanju Kraljevstva za Napulj nakon 1500. u potpunosti napuštene. Bile su to umnogome različite okolnosti od onih u vrijeme anžuvinskog 14. stoljeća, kada je Zadarskim mirom 1358. stvorena mogućnost za značajnije povezivanje Kraljevstva i juga Italije duž Jadrana. Kraljem 15. stoljeća, a naročito nakon mletačkog osvajanja Krka 1480. i neslavne ankonitanske epizode nekoliko godina kasnije, bilo je jasno da je Jadran postao „mletački bazen“ te da Napulj u savezu s Ugarskom i Hrvatskom nema snage ni mogućnosti da takav odnos snaga na istočnojadranskoj obali preokrene. U kontekstu rastuće osmanske opasnosti i s njom povezane ugroze kopnenih ugarskih i hrvatskih granica te u kontekstu sukoba u Srednjoj Europi, Vladislavu II. nije više bilo isplativo igrati na napuljsku političku kartu. Iako je smatran indolentnim i ravnodušnim vladarom, uz značajnu pomoć papinstva odlučno je uklonio kraljicu Beatricu iz Kraljevstva zaključivši tako njezin politički utjecaj.

Bibliografija

Tiskani izvori

- FRAKNÓI, Vilmos (prir.). 1891. *Mathiae Corvini Hungariae Regis epistolae ad Romanos Pontifices datae et ab eis acceptae*, Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- GEREVICH, Tibor, Emil JAKUBOVICS i Albert BERZEVICZY (prir.). 1914. *Aragoniai Beatrix magyar királyné életére vonatkozó okiratok*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- GUERRA, Enrica (prir.). 2010. *Il carteggio tra Beatrice d'Aragona e gli Estensi (1476-1508)*. Rome: ARACNE editrice S. r. l.
- NAGY, Iván i Albert NYÁRY (prir.). 1877. *Magyar diplomacziái emlékek. Mátyás király korából*, sv. 2. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.

Literatura

- BERZEVICZY, Alberto. 1931. *Beatrice d'Aragona, a cura di Rodolfo Mosca*. Milano: Edizioni Corbaccio.

- BIRNBAUM, Marianna D. 1996. *The Orb and the Pen. Janus Pannonius, Matthias Corvinus, and the Buda Court*. Budapest: Balassi.
- CUSIN, Fabio. Giulio CERVANI. 1977. *Il confine orientale d'Italia nella politica europea del XIV e XV secolo*, 2. izdanje. Trieste: LINT.
- GRGIN, Borislav. 2002. *Počeci rasapa. Kralj Matijaš Korvin i srednjovjekovna Hrvatska*. Zagreb: Ibis grafika.
- GRGIN, Borislav. 2019. Pregled političkih zbivanja. U Marija Karbić (ur.). *Vrijeme sazrijevanja, vrijeme razaranja. Hrvatske zemlje u kasnome srednjem vijeku*, 3-23. Zagreb: Matica hrvatska.
- KLAIĆ, Vjekoslav. 1980. *Povijest Hrvata*, sv. 4, 3. izdanje. Zagreb: Matica hrvatska.
- KRASIĆ, Stjepan. 1990. Uloga hrvatskih dominikanaca u kulturnim planovima kralja Matije Korvina. U *Dani hvarskog kazališta*, sv. 16: *Hrvatski humanizam – Janus Pannonius*, 247-271. Split: Književni krug.
- MACEK, Josef. 1998. *Tri ženy krále Vladislava*. Prague: Mladá fronta.
- NEHRING, Karl. 1975. *Matthias Corvinus, Kaiser Friedrich III und das Reich. Zum hunyadisch-habsburgischen Gegensatz in Donauraum*. Munich: R. Oldenbourg
- TVRTKOVIĆ, Tamara. 2003. Tko se boji Beatrice Aragonske? U Alexander Buczynski, Stjepan Matković (ur.). *Hereditas rerum Croaticarum*, 3-13. Zagreb: Hrvatski institut za povijest.

Queen Beatrice of Aragon and Hungarian-Croatian-Neapolitan Relations in the Last Quarter of the Fifteenth Century

Based on published sources and relevant secondary literature, this paper attempts to present a comprehensive overview of the historical role of, and actions connected to, the Hungarian and Croatian Queen Beatrice of Aragon (she was queen in the last quarter of the fifteenth century). The bulk of the analysis focuses on her role in the external political affairs of the Hungarian-Croatian Kingdom at the time. The other part covers her role and activities in connection to the medieval Croatian lands. Until now, historiography focused primarily on her role in the spread and development of Renaissance culture in the Hungarian court and its various manifestations throughout the kingdom. One might conclude that the main reason for the queen's complete marginalization at the beginning of the sixteenth century, as well as her ultimate return to her native Italy, was first of all her inability to produce a legitimate heir to the throne, both for King Matthias Corvinus and for King Wladyslaw II. The second major reason was the shift in King Wladyslaw's foreign policy priorities at the turn of the sixteenth century.

It would be important for Croatian historiography to further research various modes and forms of contact between the members of the Croatian social elite and Naples through Queen Beatrice's mediation. In this respect, the leading

Croatian magnates, namely the Frankapani, played a special role. Thanks to the queen, the Hungarian-Croatian Kingdom of that time in many occasions found itself involved, *volens-nolens*, in the troubled, mutable and often contradictory mutual relations between the main Italian centres of power, as willing or coerced allies of the queen's Neapolitan relatives. However, such an external political orientation of the kingdom was completely abandoned after 1500. It then became clear that, in the meantime, the Adriatic had definitively turned into the *Golfo di Venezia* and that Naples did not have the necessary forces to alter that situation in alliance with Hungary and Croatia. King Wladyslaw realized that continued reliance on the Aragonese was a losing prospect, while at the same time Ottoman pressure on the kingdom's south-eastern frontiers mounted and rivalry with the Habsburgs in Central Europe intensified. Therefore, the king ruthlessly expelled Beatrice back to her native Italy, with significant papal support. All of this stands in sharp contrast to the stereotypical popular image of King Wladyslaw as an indolent and indifferent ruler.

Keywords: Beatrice of Aragon, Matthias Corvinus, Wladyslaw II, Hungary, Croatia, Naples, fifteenth and sixteenth centuries

Ključne riječi: Beatrica Aragonska, Matijaš Korvin, Vladislav II., Ugarska, Hrvatska, Napulj, 15. i 16. stoljeće

Borislav Grgin
Odsjek za povijest
Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu
Ivana Lučića 3
10000 Zagreb
bgrgin@ffzg.hr

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

52

BROJ 3

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

FF press

ZAGREB 2020.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 52, broj 3

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Miljenko Šimpraga

Glavna urednica / Editor-in-Chief

Inga Vilogorac Brčić

Gostujući urednik / Guest Editor

Luka Špoljarić

Uredništvo / Editorial Board

Jasmina Osterman (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac (moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz), Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj), Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršni urednik za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Martin Previšić

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Poseban broj
*Napuljski obzori hrvatskoga
kasnog srednjovjekovlja*

Special issue
*Neapolitan Horizons of the
Croatian Late Middle Ages*

Naslovna stranica / Title page by

Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout

Marko Maraković

Lektura / Language editors

Samanta Paronić (hrvatski / Croatian)

Edward Bosnar (engleski / English)

Tisak / Printed by

Tiskara Zelina d.d.

Naklada / Issued

200 primjeraka / 200 copies

Ilustracija na naslovnici

Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrčak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*